

El model educatiu de les Illes Balears i la seva dimensió socioeducativa: una perspectiva d'anàlisi i de comprensió

Martí X. March Cerdà

RESUM

En aquest article pretenem posar de manifest, per una part, els punts més significatius del sistema educatiu de les Illes Balears i, per l'altra, reflexionar sobre la dimensió socioeducativa de la institució escolar, tant des d'una perspectiva social, econòmica, com política. Es tracta, en qualsevol cas, de situar el sistema escolar en el marc de la societat. L'anàlisi del sistema educatiu només té significat si el relacionam amb el conjunt de factors polítics, econòmics, socials, ideològics, culturals, familiars o tecnològics amb què té relació. Però no solament és una qüestió d'anàlisi, sinó també d'implicació de la pràctica educativa i d'explicació. Els resultats de l'educació, del sistema escolar, únicament els podem explicar en un context determinat. Sobre aquestes qüestions i d'altres volem reflexionar amb l'objectiu de tenir una visió global i comprensiva del sistema educatiu de les Illes Balears.

RESUMEN

En este artículo pretendemos poner de manifiesto, por una parte, los puntos más significativos del sistema educativo de las Islas Baleares, pero, por otra, queremos hacer una reflexión sobre la dimensión socioeducativa de la institución escolar, tanto desde una perspectiva social, como desde una perspectiva económica o política. Se trata, en cualquier caso, de situar el sistema escolar en el marco de la sociedad. El análisis del sistema educativo sólo tiene significado si se relaciona con el conjunto de factores políticos, económicos, sociales, ideológicos, culturales, familiares o tecnológicos con los que se relacionan. Pero no es sólo una cuestión de análisis, sino también de implicación, explicación de la práctica educativa. Los resultados de la educación, del sistema escolar, sólo tienen explicación en el marco de un contexto determinado. Y sobre estas y otras cuestiones voy a reflexionar con el objetivo de tener una visión global y comprensiva del sistema educativo de las Islas Baleares.

LES ILLES BALEARS: UN MODEL EDUCATIU ESPECIAL

Les Illes Balears es caracteritzen per tenir un model educatiu que podríem qualificar d'especial; és un model educatiu que no es correspon, d'entrada, amb el nivell de vida, amb el Producte Interior Brut de les Illes Balears, ni amb la percepció que hom té de la nostra societat. Així doncs, com hem comentat en els anuaris anteriors, el model educatiu de les Illes Balears té les característiques següents:

1. Un primer element sobre el qual cal reflexionar és, sense cap dubte, la discrepància existent entre el model educatiu que s'ha anat implantant progressivament i el model econòmic que s'ha anat consolidant amb el desenvolupament turístic. Aquesta desavinença no és motivada únicament perquè les relacions entre ambdós models no siguin lògiques, sinó fonamentalment perquè si el sistema econòmic de les Illes Balears ha obtingut uns resultats prou significatius des de la perspectiva de la creació de riquesa, de l'existència d'un PIB elevat, d'una renda per càpita alta en relació amb el conjunt de l'Estat o la Unió Europea, de la creació de llocs de treball i d'un mercat de treball dinàmic, etc. El sistema educatiu, per contra, no es caracteritza precisament

per tenir gaire èxit, ja sigui des de la perspectiva dels resultats com de la percepció social sobre l'educació o sobre el nivell de cohesió social que possibilita el nostre sistema educatiu.

En qualsevol cas, podríem parlar d'una contradicció relativa, ja que el sistema econòmic de les Illes Balears necessita una força de treball poc qualificada; les indústries econòmiques demanen una mà d'obra que és suficient que tingui un nivell educatiu mínim. Així doncs, tenim un sistema econòmic fonamentat sobre el turisme i la construcció, que no necessiten —almenys a curt termini— un capital humà que tingui una formació significativa.

Per tant, el sistema econòmic de les Illes s'ha desenvolupat gràcies, fonamentalment, al creixement en nombre de la mà d'obra, no per la productivitat. Fins ara això ha implicat que el creixement econòmic de les Illes Balears hagi necessitat molts de treballadors, els quals varen ser proporcionats, en una primera etapa, per la migració peninsular i, posteriorment, per la immigració internacional provinent d'Àfrica, d'Amèrica del Sud o de l'Europa de l'Est. Segons dades del Centre de Recerca Econòmica (Sa Nostra, UIB), les Balears tenen actualment la taxa de població activa més elevada de tot l'Estat, amb un 64,1% dels residents incorporats al mercat de treball. Fa deu anys aquest índex de població activa era un 8% més baix, la qual cosa significa, segons el C.R.E., que la xifra de treballadors és de 546.100. Aquest increment de la població activa a les Balears prové bàsicament de l'afluència de fluxos migratoris que han fet possible un mercat laboral nou.

En aquest context, és evident que el nivell educatiu dels treballadors de les Illes Balears no és la variable més important a l'hora de poder explicar el procés de creixement econòmic de la nostra societat. Des d'aquesta perspectiva, és lògic pensar que el sistema econòmic de les Illes Balears, d'acord amb els seus trets més significatius, no necessita un model educatiu potent, eficaç, generalitzat, eficient o de més nivell pel que fa a escolarització i resultats. Des d'aquesta perspectiva, que les Balears tinguin la taxa d'estudiants d'educació postobligatòria més baixa d'Espanya és un indicador que parla per si mateix.

2. D'acord amb el plantejament anterior, és necessari fer referència al que han posat de manifest alguns estudiosos sobre la realitat educativa espanyola en relació amb la situació del sistema educatiu de les Balears. El professor Jorge Calero ha constatat que els joves que resideixen a les Illes Balears —com també els d'altres comunitats autònomes de l'arc mediterrani, com Catalunya, el País Valencià i Múrcia— tenen una probabilitat molt elevada d'interrompre els estudis i incorporar-se de manera prematura al mercat de treball, a causa no solament del dinamisme que la caracteritza, sinó també de la poca importància laboral, econòmica, social, familiar o personal que té l'educació. Això implicarà, per tant, un accés dèbil a l'educació secundària postobligatòria en aquestes comunitats autònomes. Però, a més, les Illes Balears tenen un altre problema històric negatiu per al sistema educatiu, com també passa a les Illes Canàries, Extremadura o Andalusia: la tardança, a la nostra comunitat, en el procés de desenvolupar una escola de masses. Aquest procés l'hem de situar al principi dels anys setanta del segle XX.

És evident, doncs, que la situació actual de l'educació de les Illes Balears és motivada per factors històrics i pel model de creixement econòmic i el mercat de treball, però aquestes causes no són

les úniques que l'han provocada, sinó que n'hi ha d'altres. Ens referim al valor que les famílies, les empreses o les institucions de les Illes donen a l'educació; a les polítiques educatives aplicades a partir del desenvolupament de la Llei general d'educació de 1970 o de la Constitució, amb les legislacions educatives pertinents; a la demora en les transferències educatives, la qual cosa no ha estat positiva per a les inversions educatives; als recursos dedicats a l'educació, els quals, a més de ser inferiors a la mitjana estatal, han hagut de ser invertits per fer front als processos d'immigració escolar que hem tingut des de mitjan dècada dels anys setanta; a la manca de consens polític i educatiu entre els partits polítics per donar resposta als problemes fonamentals del sistema educatiu mitjançant un pacte educatiu de mínims. A més de tots aquests factors, hem de destacar que la institució escolar no està adaptada a la realitat social, ja sigui des de la perspectiva dels continguts i currículums; el model o la cultura organitzativa; la metodologia d'ensenyament i aprenentatge; la tecnologia utilitzada; els serveis complementaris que ofereix o els horaris en què els ofereix; la preparació del professorat o les ràtios; com el tractament de la diversitat educativa, etc.

Per tant, quan diem que el sistema educatiu de les Illes Balears té unes característiques especials, ens referim no solament al model o a l'explicació corresponent, sinó també als indicadors que, d'una manera concreta, fan una radiografia problemàtica de l'estat del nostre sistema educatiu. Algunes dades que presentem en aquest anuari i les reflexions que ja hem exposat en números anteriors ens poden ajudar a conèixer l'estat del nostre sistema educatiu i a comprendre'l.

ALGUNS INDICADORS I RESULTATS EDUCATIUS: ELEMENTS DE REFLEXIÓ

1) Un sistema educatiu encara insuficient. No hi ha dubte —com hem posat de manifest en alguns articles de l'*Anuari de l'Educació*— que el sistema escolar de les Illes té una insuficiència doble. En primer lloc, manquen places sobretot en l'etapa d'ensenyament obligatori. Construir centres educatius s'ha convertit en un dels objectius de les administracions educatives que han governat la comunitat autònoma. El motiu d'aquest procés de construccions escolars s'ha fonamentat en el procés d'immigració, que ha omplert les aules de les escoles de les Balears. Ara, però, a causa de la crisi econòmica, ha minvat el nombre d'alumnes immigrants nous. Això significarà una estabilització del nombre d'estudiants en els nivells bàsics obligatoris i, per tant, el procés de construcció escolar s'alentirà. Aquesta disminució serà progressiva i afectarà els nivells de primària i ESO. Aleshores caldrà començar a tenir en compte que l'educació infantil —de 0 a 3 anys— necessitarà una gran inversió, ja sigui per construir centres com per dotar-los de professorat i d'altres professionals de l'educació que aportin una resposta educativa adequada al procés de construir una xarxa educativa de nivell infantil. Aquesta oferta ha de fer possible el procés de generalització progressiva de l'educació infantil de 0 a 3 anys, des de la qualitat i des de la iniciativa pública. Que la conselleria d'Educació del Govern de les Illes Balears prepari un pla per a aquest tram d'edat és una passa important, tot i que insuficient, per començar a dotar l'educació infantil d'una política educativa concreta, específica.

Des d'aquesta perspectiva, cal tenir en compte que, segons dades de l'Ajuntament de Palma, aquest curs 2008-2009 més de sis-cents infants han quedat sense plaça a les escolletes municipals.

Es tracta, com és evident, d'unes dades prou significatives sobre els dèficits existents en aquesta etapa. Això significa que en aquesta etapa l'Administració ha de fer un esforç considerable, el qual s'ha de concretar, fonamentalment, a les ciutats, a les zones turístiques i als indrets on hi hagi un nombre elevat de dones que facin feina. És una opció no solament de caire pedagògic, sinó que també de política de benestar social, ja que implica afavorir la conciliació de la vida personal, familiar i laboral.

Així doncs, la insuficiència de places és un dels problemes més importants que té el sistema educatiu de les Illes Balears. Haurà de passar bastant de temps perquè aquesta mancança sigui resolta, malgrat la crisi econòmica, el descens de la immigració escolar i la lentitud en les construccions escolars a algunes zones.

- 2) La qüestió de la insuficiència financera és estructural. Efectivament, un dels problemes més importants que té el sistema escolar de les Illes Balears és la manca d'un finançament suficient per cobrir les necessitats i les demandes que planteja l'educació en tots els nivells. Hem de remarcar que aquesta manca de finançament adequat no és una qüestió d'ara, sinó que hi ha tot un procés històric que la constata: des d'abans de la Llei general d'educació fins a l'actualitat; des que l'educació era finançada pel Ministeri d'Educació fins que va ser transferida a la comunitat autònoma de les Illes Balears; des que l'educació era gestionada pel Partit Popular fins que va passar a ser-ho pel Pacte de Progrés, en la primera o en la segona versió. Aquesta manca de finançament té a veure, lògicament, amb els problemes de finançament de la comunitat autònoma en conjunt. Tot i això, hem de fer una sèrie de reflexions al respecte: a) tot i el dèficit de finançament del sistema educatiu, la plantilla de professorat en tots els nivells és molt nombrosa; b) la construcció de centres, malgrat que sigui lenta, tingui problemes i insuficiències, implica fer una inversió bastant significativa; c) els problemes de finançament es concreten, fonamentalment, en una sèrie de qüestions que podríem denominar de tipus qualitatiu: recursos per als centres, formació dels docents, augment del nombre d'ordinadors a les escoles i dels recursos didàctics; gratuïtat dels llibres de text i reutilització; disminució de les ràtios en alguns centres o nivells educatius; disposar de programes específics de diversitat educativa i socioeducatiu; perfeccionar les metodologies d'ensenyament i aprenentatge d'idiomes estrangers, etc. A tots aquests aspectes qualitius hi hem d'afegir una qüestió fonamental des de la perspectiva del que ha de ser la institució escolar el segle XXI. Ens referim a la institucionalització, en el si de l'escola pública, de serveis de tot tipus que donin resposta a les necessitats i demandes de les famílies: serveis de menjador, transport i escola matineria; activitats socioeducatives al marge de l'horari lectiu; biblioteques escolars ben dotades de llibres i de recursos tecnològics, etc.

Tot això implica que la política educativa ja no s'ha de deixar centrar únicament en els aspectes quantitatius, sinó que ha de tenir en compte els qualitius que acabam d'enumerar. Aquesta ha de ser la clau perquè el sistema educatiu de les Balears millori realment, tant en el nivell macro, com en el micro.

Cal tenir en compte que, segons dades de l'OCDE, el finançament de l'educació és una qüestió que afecta tot l'Estat. L'Administració central inverteix 5.000€ per alumne en educació, xifra que és 1.058€ inferior a la de l'OCDE. Això significa que el nostre país ha de fer un esforç encara més

gran per igualar la inversió educativa amb els països del nostre entorn. A les Illes Balears, aquesta situació és encara una mica més greu i, per tant, l'esforç ha de ser més gran.

A més, cal tenir en compte que el problema del finançament també afecta el sistema universitari de les Balears. Efectivament, tot i que els problemes de la UIB no són únicament econòmics, és evident que, a causa de la joventut de la Universitat —trenta anys d'existència pròpia—; dels problemes de finançament de la comunitat autònoma; de la configuració de la societat de les Illes Balears; del tipus de desenvolupament de la Universitat, etc., la UIB té problemes importants d'infraestructures, de dotació de recursos, de titulacions existents, etc., malgrat que els darrers anys compta amb més recursos econòmics. A més, des d'aquesta perspectiva, és evident que la inversió en capital humà és un dels reptes que té pendants la nostra societat; un repte bàsic en uns moments de crisi econòmica i de repensar alguns aspectes del nostre model econòmic. En aquest context, la Universitat, les polítiques de R+D+I, la institucionalització de l'aprenentatge al llarg de tota la vida i l'aposta perquè la societat de les Balears tingui un nivell d'instrucció més elevat, són fonamentals perquè puguem enfrontar amb eficàcia els reptes que la societat del coneixement planteja a la societat de les Illes Balears.

- 3) Un dels trets més significatius i diferencials del sistema educatiu de les Illes Balears és la dualització educativa: l'escola privada concertada hi té una presència molt forta, i l'escola totalment privada és significativa, però minoritària. Aquest pes de l'escola privada concertada l'hem d'analitzar en funció no solament del nombre d'alumnes que acull, sinó també de la ubicació, del perfil d'estudiants que escolaritza i dels serveis que ofereix. Des d'aquesta perspectiva, hem de parlar d'una dualització educativa i social creixent del sistema educatiu balear, malgrat els esforços que l'Administració educativa autonòmica ha fet per evitar-ho. Aquesta dualització progressiva la constatarem en el fet que l'escola pública, en general, tendeix a escolaritzar en totes les situacions en què la diversitat educativa és creixent: immigrants, infants amb problemes socioeducatius, amb necessitats educatives especials, etc.; però també en una sèrie de fets importants: l'escola pública perd la bona imatge que tenia i determinats sectors socials i professionals opten, de cada vegada més, per l'escola concertada o la privada, fins i tot el sector progressista. Aquest canvi de tendència —que té explicacions diverses— provoca que la dualització social i educativa es consolidi en algunes zones, entre alguns sectors socials o entre una certa part de l'opinió pública.

De tota manera, també seria un error plantejar l'escola privada i concertada com quelcom uniforme, homogeni, sense diferències. Quan parlem d'escola concertada ens referim a escoles diferents, no solament quant a ubicació, sinó també en composició social o en gestió. En aquest sentit, tot i que la majoria de centres concertats poden respondre als plantejaments que hem esmentat més amunt, són sobretot centres ubicats a municipis mitjans, que escolaritzen de manera significativa immigrants, són gestionats com a cooperatives, etc. Per tant, es tracta que, sense deixar de banda el fenomen de la dualització social i educativa, tinguem en compte la pluralitat de l'escola concertada. En qualsevol cas, es tracta d'un fenomen que caldrà que continuem analitzant i vegem les característiques que té i conseqüències.

- 4) D'acord amb el que hem plantejat anteriorment, hem d'assenyalar que un element fonamental de la política educativa, des de la perspectiva de la cohesió social, és institucionalitzar el paper de

l'escola pública. Efectivament, una de les qüestions que alguns experts posen de manifest és, sens dubte, que l'escola pública es converteixi —sobretot a les zones on l'escola privada concertada té una forta presència, tradició i prestigi— en subsidiària i atengui les classes més desfavorides, mentre que la concertada atendria les classes mitjanes, que corresponen als sectors professionals. En aquest aspecte —i en un intent de defugir aquesta polèmica estèril entre l'escola pública i l'escola privada—, és evident que cal reflexionar sobre l'escola pública, la qual és necessària per donar resposta a les noves necessitats i demandes de la societat, de les famílies, dels estudiants, i té capacitat per competir amb l'escola privada i la concertada. Això significa canviar la concepció sobre l'escola pública pel que fa a la gestió dels centres i l'autonomia; als serveis complementaris que ofereixi a la comunitat escolar; a la política pròpia de professorat, a la jornada escolar del centre, del professorat o de l'alumnat; a la relació amb el conjunt de la comunitat escolar, etc. En aquest sentit, hem de saber que per aconseguir millorar l'escola pública hem de tenir en compte agents diversos: l'Administració pública, el professorat, els sindicats d'ensenyament, la comunitat educativa, etc. I, a més, que els centres subvencionats són més barats per als governs que no invertir en escoles públiques. A les Illes Balears, a banda que hi ha tradició d'escola privada religiosa, l'Administració no ha invertit tant com seria necessari per dur a terme una política de generalització de l'educació.

En aquest context, és evident que la política educativa a les Illes Balears no solament no ha de voler fer una confrontació ideològica entre la xarxa pública i privada, sinó que ha d'esforçar-se perquè l'escola pública sigui de qualitat. Per aconseguir-ho ha de dur endavant actuacions específiques per redreçar el dia a dia en els centres; ha de fer micropolítica educativa, s'ha de fixar en coses concretes, i ha de defugir la ideologització de la política educativa, la burocratització curricular o les accions de maquillatge educatiu. La política de confrontació ideològica de l'educació entre l'escola pública i la privada, i el debat sobre l'assignatura d'Educació per la Ciutadania no aporten cap solució als problemes reals de l'educació, sinó que els agreugen bastant i d'una manera innecessària, però significativa. La política educativa ha de definir i desenvolupar d'una manera operativa l'educació com a servei públic; ha de possibilitar el pacte educatiu de les coses concretes; ha de dur a terme l'autonomia de la institució escolar com a estratègia fonamental; ha de deixar de banda els grans debats abstractes que no menen enlloc, i s'ha de centrar a preocupar-se per les coses reals, a solucionar-les, establir-les, etc.

- 5) La percepció negativa de l'educació per part de la societat té a veure, per una banda, amb els indicadors que posen de manifest que el sistema educatiu no funciona d'una manera adequada, i, per una altra, amb els missatges que algunes instàncies socials, mediàtiques o educatives fan —a vegades amb fonament i d'altres, sense— del nostre sistema educatiu. Actualment, quan hom parla d'educació fa referència a: inestabilitat educativa, insuficiència financera, dualització educativa, problemes de convivència, conflictes educatius, manca de disciplina, desmoralització, desmotivació dels docents, manca de places escolars, massificació escolar, centres en mal estat, xifres molt elevades de fracàs escolar (sobretot a secundària), descens del nivell educatiu; abandonament significatiu del sistema educatiu (sobretot a secundària); escassa escolarització en l'educació postsecundària; poca consideració social de l'educació; baixa taxa d'estudiants universitaris; desprestigi creixent de l'escola pública; problemes derivats de l'escolarització de la immigració escolar; manca de places d'educació infantil; problemàtica de la jornada escolar en l'escola pública, etc.

Com a mostra d'aquesta percepció de la realitat educativa, podem fer referència als resultats de les proves que l'Institut d'Avaluació de la Qualitat del Sistema Educatiu (IAQSE) va fer a les escoles de les Balears l'any 2006. D'aquests resultats —dels quals se n'han fet ressò alguns mitjans de comunicació de les Illes Balears— en podem assenyalar uns quants titulars: 1) la meitat dels alumnes que acaben l'ESO són incapaços de comprendre una notícia; 2) set de cada deu estudiants de les Balears no aconsegueixen detectar errors en textos que tenen incoherències; 3) ha descendit fortament la comprensió lectora entre els joves de quinze anys; 4) tres de cada quatre escolars cometen errors quan han de calcular un percentatge; 5) un de cada tres alumnes de quart d'ESO no llegeix mai quan té temps lliure; 6) el 33% del professorat considera que no reben gens de suport de les famílies en la tasca docent.

Davant aquesta problemàtica, la pregunta que ens podem fer és si realment aquesta és la fotografia real del sistema educatiu de les Illes Balears o, fins i tot, del sistema educatiu espanyol. No hi ha dubte que si posam un darrere l'altre tots aquests indicadors, la realitat no pot ser més negativa, fins i tot podríem parlar d'una situació catastròfica.

Però, des d'una perspectiva més global, més objectiva, caldria matisar algunes d'aquestes percepcions negatives del sistema educatiu de les Illes Balears. No es tracta ni de justificar la situació actual ni tampoc de fer-ne una anàlisi optimista. No és aquesta la qüestió. L'educació a Espanya passa moments difícils, complicats, tant per raons objectives, com subjectives o de percepció. Què volem dir amb això? El que seria un error —i, a més, comença a ser-ho— és oblidar que l'educació a Espanya i a les Illes Balears té fortaleses, punts forts, elements positius, resultats bons i eficaços, innovació i experiències prou interessants, equitat i cohesió social; augmenta el nivell educatiu, malgrat tot. Quan analitzam la situació real del sistema educatiu de les Illes Balears també hem de tenir en compte tots aquests aspectes. La visió excessivament catastrofista del sistema educatiu espanyol i balear no solament no és objectiva, rigorosa, real, sinó que, a més, únicament contribueix a desprestigiar fonamentalment l'escola pública en conjunt i a desmoralitzar la comunitat educativa, sobretot el professorat que fa feina amb eficàcia, motivació, interès, etc. Una anàlisi global del sistema educatiu també necessita parlar, sentir, escoltar-ne els èxits, resultats i punts forts. En qualsevol cas, l'educació a Espanya i a les Illes Balears té una situació delicada; té problemes sobre els quals és possible dur a terme accions concretes i solucionar-los progressivament. La visió massa negativa de l'educació no és real, sinó que, a més, és una manera de no fer res perquè prosperi. En tot cas, el que posam de manifest és que un dels problemes reals de la societat espanyola és l'educació en tots els nivells (no universitari i universitari); un problema per al qual la crisi econòmica actual és un factor negatiu afegit per poder superar-lo. Per tant, en temes d'educació, és important separar el gra de la palla; separar els debats excessivament carregats d'ideologia dels problemes reals; cal separar els debats estèrils dels debats útils; cal separar les solucions improvisades de les solucions reflexionades, experimentades o amb tradició; cal separar els debats sobre macropolítica educativa dels debats sobre micropolítica; cal separar la política del consens abstracte de la política de l'acord en els temes que facilitin l'estabilitat del sistema educatiu. Cal entendre que els debats del segle XIX o del XX sobre l'educació ja no serveixen. El rol de l'escola ha canviat; han estat superades les barreres del temps o de l'espai per aprendre, i, per tant, l'escola ha de ser redimensionada en tots els nivells.

6) Davant aquesta realitat educativa d'Espanya i de les Illes Balears, i en el marc de la situació econòmica actual, cal que ens demanem si estam preparats per afrontar amb èxit la sortida de la crisi econòmica des de la perspectiva de l'educació. El darrer informe de l'OCDE posa de manifest que Espanya té unes taxes de joves que tenen entre vint-i-cinc i trenta-quatre anys per sota de països com Alemanya o altres països de l'entorn. A les Illes Balears, aquestes taxes encara estan per sota de la mitjana espanyola. Hi hem d'afegir, a més, un informe de la Fundació CYD, que assenyalava que les Balears són la quarta comunitat autònoma amb menys titulats superiors. A més, segons el mateix estudi, només un 28,7% dels treballadors a les Illes Balears tenen ocupacions que requereixen una qualificació elevada, enfront d'una mitjana estatal del 31%. En aquest sentit, la nostra comunitat té uns desajustaments més grans entre llocs demandats i ofertes laborals, sobretot pel que fa a diplomats. Amb tot, cal tenir en compte que, segons un estudi de Bancaja i de l'Institut Valencià d'Investigacions Econòmiques (IVIE), les Balears són la comunitat autònoma espanyola que té un percentatge més elevat de llicenciats que fan feina a l'hoteleria.

UNA RADIOGRAFIA SINTÈTICA SOBRE L'EDUCACIÓ A LES ILLES BALEARS

Tot i que a l'apartat anterior hem explicat una sèrie d'indicadors, de dades i elements del sistema educatiu de les Illes Balears, en aquest farem una radiografia sintètica sobre alguns aspectes significatius del sistema educatiu de les Illes Balears que ens ajudi a enllaçar amb l'apartat següent, en què tractarem les relacions entre educació i societat. Aquests aspectes han de contribuir a situar les dades educatives en el context social en general i en el de les Illes Balears en particular:

Les Illes Balears es caracteritzen, en part, per tenir un sistema educatiu públic poc estable. Aquesta inestabilitat es concreta en una demografia escolar que, a causa de la immigració, augmenta de manera progressiva. Per això, s'han de crear més places escolars, s'han de construir més centres educatius, s'han d'incrementar les plantilles de docents; hi ha molts de professors interins; els claustres de professors canvien cada any. Però, un sistema educatiu necessita estabilitat, continuïtat, consolidació.

Les Illes Balears tenen un sistema educatiu insuficient des de la perspectiva del finançament, la inversió i la despesa en educació, malgrat els avanços que s'han fet els darrers anys.

Les Illes Balears tenen, d'acord amb les dades existents, no solament un nombre elevat d'alumnes amb fracàs escolar, sinó també un gran percentatge d'alumnes en risc de fracàs escolar.

Les Illes Balears tenen unes taxes d'abandonament escolar molt elevades, molt significatives en relació amb la mitjana estatal. Aquest abandonament escolar està molt lligat a problemes d'escolarització, a problemes socioeducatius familiars, al mercat de treball, al tipus d'economia turística, etc.

Les Illes Balears tenen un nivell d'escolarització en què manquen places; l'educació primària i la secundària estan massificades, i les taxes d'escolarització en l'educació postobligatòria (batxillerat, formació professional, ensenyament superior no universitari, educació universitària) són baixes.

Les Illes Balears, malgrat el pla d'educació infantil de 0 a 3 anys, necessiten incrementar de manera progressiva el nombre de places d'aquest nivell educatiu en el sector públic.

El sistema escolar de les Illes Balears té elements importants d'una certa dualitat educativa i social.

Malgrat la despesa pública en educació, els problemes de dualització educativa i el fenomen de la immigració escolar, les Illes Balears haurien de tenir més bons resultats.

El fenomen de la immigració escolar a les Illes Balears por desembocar, si no són adoptades mesures normatives, polítiques, educatives i socials, en la creació de guetos educatius, d'exclusió escolar i social per a alguns centres.

Es evident, per tant, que el nivell d'excel·lència del sistema educatiu de les Illes Balears, no solament està per sota de la mitjana europea, sinó també de la mitjana espanyola.

El sistema educatiu de les Illes Balears necessita tenir més bona valoració social, més bona percepció de la societat. L'educació, la formació no és, en el nostre sistema social, un valor afegit; no és un element de valoració social.

Tot i els punts febles del sistema educatiu de les Illes Balears, seria un error no tenir en compte totes les millores quantitatives i qualitatives que ha tingut els darrers anys; seria un dels errors més greus que podríem cometre. I sembla que la percepció social, l'opinió pública i els mitjans de comunicació posen l'èmfasi en les febleses que té el nostre sistema educatiu i n'obliden els punts forts.

En qualsevol cas, seria important que, a més d'aplicar mesures per continuar millorant el nostre sistema educatiu —com hem posat de manifest en aquest article—, les autoritats i la comunitat educativa duguessin a terme de manera operativa un màrqueting social de l'educació, tant a nivell general, com a nivell de centre, per intentar augmentar de valor el rol de l'educació en la societat actual a tots els nivells. Per poder ser més efectiu, el sistema educatiu necessita més recursos, simplificar normatives, donar autonomia als centres, perfeccionar la formació dels docents, implicar les famílies en l'educació dels fills, etc., però també necessita campanyes de sensibilització sobre l'educació, sobre els mestres, etc.

També és important assenyalar que la millora de l'educació —com posam de manifest en l'apartat següent— necessita potenciar de manera clara una nova política de relacions entre l'escola i la societat a diferents nivells.

Finalment, l'educació social és, en aquest sentit, un element fonamental per donar al sistema escolar la dimensió socioeducativa necessària per poder resoldre els problemes més importants de la institució escolar.

Així doncs, a les taxes elevades de fracàs escolar, d'abandonament escolar, de massificació, de manca de places, hi hem d'afegir, per una banda, taxes baixes d'escolarització al nivell postobligatori i,

per l'altra, els desajustaments en relació amb la utilització de titulats superiors per part de les empreses, és a dir, per part del mercat de treball de les Balears. En aquest context, és evident que, si volem modificar, en part, alguns aspectes del model econòmic de les Balears i introduir-hi indústries noves lligades al coneixement, a la innovació, o decantar-nos per oferir més qualitat turística, amb productes nous, és evident que l'Administració haurà de dedicar molts esforços a l'educació, fer-hi una gran inversió educativa. La societat, per part seva, haurà de canviar de valors respecte de l'educació a tots els nivells. En definitiva, el debat de l'educació és cada vegada més un debat sobre l'economia, la societat i la cultura. Estam preparats a les Illes Balears per respondre a aquests reptes de futur des de la perspectiva de l'educació?

POLÍTICA EDUCATIVA I POLÍTIQUES SOCIALS: UNA RELACIÓ NOVA?

La situació de l'educació a Espanya, a les Illes Balears, que hem descrit és únicament atribuïble a l'escola, al professorat? La resposta a aquesta pregunta és complexa. És evident, però, que és una irresponsabilitat assenyalar solament l'escola i el professorat com els causants d'aquesta situació. En un món complex, per explicar i comprendre els fenòmens socials necessitam disposar d'una diagnosi àmplia, diversa, profunda, complexa, encara que les solucions hagin de ser parcials, «simples», concretes, específiques, micros. Efectivament, l'explicació, per exemple, del fracàs escolar, de l'abandonament escolar o de les baixes taxes d'escolarització de la secundària postobligatòria ha de fer referència a l'escola, a la formació del professorat, al projecte o a la cohesió del centre, al perfil dels estudiants, al nivell sociocultural de la família, al tipus d'escola, a les característiques de la zona, del barri, del poble, a la percepció social de l'educació, als trets de l'economia de la zona, a les demandes socials o econòmiques de l'empresariat, al dinamisme del mercat de treball, a la tradició educativa existent... Significa això dissoldre les responsabilitats? En absolut. Significa, en concret, que hem de tractar el fracàs escolar d'una manera específica, operativa; hem de diferenciar el tipus de fracàs escolar, el perfil dels qui fracassen; hem de definir el perfil de les famílies dels estudiants que fracassen, etc. Aquesta és la qüestió. Cal començar a reforçar la dimensió socioeducativa de l'escola; cal començar a relacionar l'escola amb les polítiques socials; cal definir els termes de la nova relació entre la institució escolar i la societat.

La creació a Espanya d'un Ministeri d'Educació, Política Social i Esport ha estat objecte de comentaris diversos, no solament des de la perspectiva política, sinó també per part de la comunitat educativa i dels àmbits socials. Quins són els factors que han fet possible que educació i política social formassin un ministeri conjunt? Són factors conjunturals o de reajustament administratiu? És, simplement, unir dos ministeris que, amb les transferències a les comunitats autònomes, havien quedat sense competències que en justificassin l'existència? Són decisions profundes amb l'objectiu de vertebrar la política educativa amb la resta de polítiques socials? És una mesura que té molt de pes polític i social? En qualsevol cas, és adequat separar la política educativa universitària de la no universitària? Hi haurà una autèntica política conjunta d'educació i dels afers socials? Són preguntes que necessiten respostes, però que només amb el temps arribaran. És evident que es tracta d'una decisió administrativa que hauria de tenir, com a mínim, conseqüències positives per a l'educació, per a la cohesió social, per afinar les relacions entre l'educació i la societat. De tota manera, no hem d'oblidar que el sistema educatiu a l'Estat espanyol està descentralitzat i que les comunitats

autònomes no s'han decantat per aquest model. En canvi, la tendència a les autonomies és separar en conselleries l'educació no universitària i la universitària. Tindrà, per tant, conseqüències reals aquesta unió entre política educativa no universitària i política social?

Des del nostre punt de vista, és evident que la política educativa no es pot descontextualitzar de la social, de la realitat econòmica, política, social, cultural i familiar. L'escola no és un microcosmos aïllat de la societat, ans al contrari. La realitat actual, l'estructura social, els models familiars existents, les noves demandes socials, la incorporació de la dona a la societat a tots els nivells, el sorgiment de noves institucions educatives, les noves necessitats, etc., exigeixen que entenguem l'escola, l'educació, les relacions entre la família i la institució escolar, etc., d'una altra manera. Hi voldríem fer una primera aproximació amb l'objectiu de possibilitar unes relacions noves entre la política educativa i la social amb l'objectiu de continuar perfeccionant el sistema educatiu de les Illes Balears, intentant millorar-ne els resultats, incrementant el nivell d'equitat social mitjançant l'educació o augmentant el nivell d'èxit escolar.

EL DRET A L'ESCOLARITZACIÓ, EL DRET A L'EDUCACIÓ SOCIAL

La institucionalització legal i social de l'escola no solament va ser una resposta a una necessitat de la naixent producció capitalista, sinó també la plasmació real i constitucional del dret a l'educació que les cartes constitucionals dels països més desenvolupats varen redactar els segles XIX i XX. Així, si la generalització i universalització de l'escola han estat contribucions fonamentals per al desenvolupament humà —amb totes les contradiccions, insuficiències i reculades, els debats i les reflexions que sobre la igualtat d'oportunitats hi ha hagut en aquest període de progrés social i educatiu—, han posat de manifest les dicotomies entre el dret a l'educació escolar i l'equitat educativa. Així doncs, la institucionalització legal, formal i real del dret a l'educació és diferent del principi d'equitat educativa o d'igualtat d'oportunitats. Les raons que ho provoquen són òbvies, ja que el dret a l'educació no es distribueix per igual entre el conjunt de la població, ni en l'àmbit quantitatiu ni en el qualitatiu, ja sigui per raons de classe social, gènere, territori, ètnia o grup d'immigració.

Per tant, si la realitat constata, d'una banda, que el dret a l'educació s'ha anat consolidant com un fet universal en la majoria dels països, de l'altra, els estudis i l'anàlisi sociològics i educatius posen de manifest que la igualtat d'oportunitats és més una utopia que una realitat. En qualsevol cas, la definició inicial de la igualtat d'oportunitats no implica ni la igualtat d'accés ni del procés educatiu, ni la igualtat d'impacte o de resultats educatius. En qualsevol cas, és evident que la construcció política de l'educació de masses ha estat, i continua sent, l'instrument adequat —els orígens a tot Europa es remunten als segles XVIII i XIX— no solament per a la institucionalització dels estats nació, sinó també per fonamentar les característiques d'un Estat i una societat moderns i eficaços.

No obstant això, i a pesar de la crisi de l'escola, els debats permanents sobre la igualtat d'oportunitats, el nivell educatiu, la comprensió, la importància i la transcendència de les reformes educatives, els problemes de la diversitat, les dificultats per assolir els objectius proposats, el malestar docent, el fracàs escolar, la problemàtica de la qualitat educativa, la desmoralització educativa, etc., el dret

a l'educació escolar i la universalització són indiscutibles, al marge de les ideologies educatives existents. Si bé mantenen diferències significatives sobre el paper de l'Estat i de la iniciativa pública, defensen amb matisos el dret universal de l'educació. Al cap i a la fi, ens referim a una educació no purament «escolar», sinó que vagi més enllà de la instrucció; una educació per a la qual l'objectiu social sigui un enfocament estratègic. Ens referim a l'educació social en minúscula i en majúscula.

Però l'educació social no és —tot i la necessitat que té, importància, transcendència i demanda— un dret reconegut com a tal. Podem parlar d'una resposta institucional davant necessitats socials i educatives; podem parlar d'obligacions socials davant unes demandes de col·lectius concrets; ens podem referir a un deure dels poders públics davant una realitat concreta i específica. Aquesta resposta institucional i social l'hem d'emmarcar, d'una banda, en una concepció tradicional i clàssica de l'educació social, i, de l'altra, en una resposta que no s'empara en un dret reconegut de manera explícita. No obstant això, és evident que, d'una manera implícita, l'educació social comença a ser legalment un dret constitucional que sobrepassa l'esfera de la pedagogia escolar. És necessari, però, que passem d'aquest dret implícit a una situació de ple dret. Perquè aquest procés sigui un fet són necessaris una sèrie d'elements fonamentals:

- 1) Explicitar les manifestacions del dret a l'educació social d'una manera operativa i específica. Es tracta, en aquest sentit, de plantejar d'una manera clara i explícita el dret a: l'oci, a l'educació permanent, a la cultura; a la inserció social dels col·lectius que pateixen dificultats; al tractament compensatori davant les desigualtats socioeducatives; a l'accés a les noves tecnologies; a la participació social; a una escola inclusiva; al tractament davant els problemes socials; a la igualtat d'accés a una escola digna; a desenvolupar tots els drets socials; a un desenvolupament humà integral, a un desenvolupament sostenible, a una qualitat de vida individual i comunitària.
- 2) Abandonar, de manera clara i explícita, el principi del deure per abraçar el principi del dret des de la perspectiva del dret a l'educació social. El que històricament ha estat un plantejament residual ha de passar a ser integral. Aquest plantejament és fonamental, si volem superar una primera fase de tractament de l'exclusió de col·lectius amb dificultats socials i passar a una altra de tractament integral des de la perspectiva de la inclusió i integració socials, des d'una perspectiva de les conductes prosocials.
- 3) Definir l'educació social a partir del principi d'inclusió social. Cal descartar la definició d'aquesta disciplina sobre el principi d'exclusió social, ja que això implica, d'una banda, un llenguatge del problema, i, de l'altra, marginar la major part de la població per a l'educació social. Com hem plantejat anteriorment, l'element clau de l'educació social és el principi de socialització, de competència social, de conducta prosocial.
- 4) Superar les barreres que tradicionalment han separat els processos educatius: la normalitat social i l'anormalitat social. La nova educació social necessita abandonar aquesta conceptualització per poder construir una educació integrada, equitativa i inclusiva.
- 5) Legislar i institucionalitzar aquests nous drets de l'educació social d'una manera operativa i específica mitjançant el desenvolupament de polítiques concretes que impliquin la construcció

d'un teixit social comunitari incluiu des de totes les dimensions. A pesar que en aquest camp es fan progressos molt significatius, hem d'assenyalar que encara hem d'avançar molt per poder definir de manera legal i real aquestes noves manifestacions de l'educació social.

- 6) Desenvolupar la tasca d'aquests nous professionals de l'educació social d'una manera estructurada. En aquest sentit, i d'acord amb aquest enfocament, és absolutament necessari impulsar la formació d'educadors socials que siguin capaços d'orientar el futur i de solucionar els problemes d'aquesta societat emergent. Es tracta, en aquest sentit, de canviar les actituds dels professionals de la nova educació social amb la finalitat de potenciar el principi de normalitat social amb l'objectiu de la inclusió social, sense que això impliqui —ans al contrari— abandonar la feina socioeducativa de l'exclusió social.

Es tracta de vertebrar un model d'educació social sobre els eixos següents:

1. L'educació social perdrà part del component estigmatitzador que té actualment.
2. L'educació social necessita descentralitzar-se i aproximar-se a les necessitats dels ciutadans.
3. L'educació social serà institucionalitzada mitjançant un plantejament mixt entre la iniciativa pública i la social.
4. L'educació social no l'hem d'associar a les mancances socials.
5. L'educació social ha de superar qualsevol plantejament de manteniment «normalitzador» de l'exclusió social.
6. L'educació social, en relació amb alguns col·lectius, ha de fugir de l'assimilació. La interculturalitat, a partir de drets i deures, ha de ser plantejada com una alternativa a la multiculturalitat.
7. El dret a la igualtat i a la diferència ha d'implicar una alternativa a la desigualtat en el marc d'una col·lectivitat específica.
8. L'educació social tendirà a normalitzar la seva acció socialitzadora a mesura que superi els models de necessitats específiques i sectorials.

En qualsevol cas, i d'acord amb aquests plantejaments, és evident que l'educació social ha de ser un factor clau del desenvolupament humà i de cohesió social, i ha de posar l'èmfasi en tot el que implica innovació, canvi social i transformació social. La feina i els enfocaments del Club de Roma o les aportacions de J. Delors ens poden donar les claus per a l'educació del futur i també els pilars sobre les quals aquesta educació social s'ha d'assentar: aprendre a conèixer, a fer, a ser; aprendre a viure junts; aprendre d'una manera innovadora; aprendre a participar; i aprendre a anticipar el futur. En definitiva, es tracta de fer possible que l'educació social i l'educador social siguin factors de canvi social.

Per tant, la nova educació social —com hem plantejat anteriorment—, a més d'anticipar-se aquesta nova societat emergent del segle XXI, en necessita un diagnòstic i una planificació seriosos, rigorosos i preparadors del futur que volem. Per aconseguir-ho, ha de redefinir les funcions de l'educador social perquè doni una resposta clara als nous drets de l'educació social.

Però el plantejament nou de l'educació social, integradora i inclusiva, necessita que aquest dret sigui universalitzat; que sigui una educació social equitativa i redistributiva. Efectivament, si, de fet, l'educació social s'ha adreçat majoritàriament a alguns col·lectius d'exclusió social, la nova concepció ha de ser

inclusiva i ha d'integrar tots els col·lectius socials treballant la normalitat social i cultural. Per tant, han de ser desenvolupades aquelles polítiques educatives i socials que possibilitin l'accés de tots els col·lectius.

Així doncs, el principi d'igualtat d'oportunitats i de l'equitat per accedir, d'una manera clara i explícita, als nous drets de l'educació social, ha de ser plasmat en una normativa legal que la possibiliti. Efectivament, el tema d'igualtat d'oportunitats i de l'equitat per accedir a l'escola ha estat un tema que ha estat objecte d'un profund debat en la societat i sobre els quals s'han fet treballs d'investigació importants. La bibliografia referida a aquest tema resulta interessant, suggeridora i plena d'aportacions, interrogants, contradiccions i dilemes. Però, al marge de qualsevol crítica, el principi d'universalització del dret a l'escola ha anat acompanyat d'una política d'igualtat d'oportunitats.

Per tant, és ben necessari desenvolupar aquelles polítiques que facin possible el dret a l'oci, a la cultura, a la participació; a les noves tecnologies, a l'educació permanent, a la inserció social dels col·lectius amb dificultats; al tractament compensatori davant les desigualtats socioeducatives, a la participació social; a una escola inclusiva; al tractament davant els problemes socials, a la igualtat d'accés a una escola digna; a desenvolupar tots els drets socials, a un desenvolupament humà integral; a un desenvolupament sostenible, a una qualitat de vida individual i comunitària; a una tercera edat digna... Per tant, per garantir aquests drets hi ha d'haver una regulació clara que possibiliti la normalització d'aquesta nova educació social; una normalització que ha d'anar acompanyada de deures i responsabilitats.

Així doncs, perquè la nova educació social sigui una realitat tangible en tots els contextos i societats, hem d'exigir que siguin definides i desenvolupades polítiques socioeducatives que facin possible que els drets en l'educació social siguin reals: que arribi a tots els col·lectius, que l'estigmatització «problemàtica» de l'educació social es converteixi en estigmatització «normalitzadora»; uns drets que han de ser reals per al conjunt de la societat.

DE LA SOCIETAT XARXA A LESVELLES I NOVES DESIGUALTATS I EXCLUSIONS SOCIALS

Per construir una nova educació social hem d'analitzar les característiques de la societat actual; l'impacte de les noves tecnologies en la vertebració de la societat; conèixer les funcions del model tradicional de família, els nous patrons i l'eclipsi d'aquell perfil tradicional de família; reflexionar sobre els reptes que té l'educació d'avui en dia i la del futur; analitzar les noves institucions d'educació; repensar les funcions de l'escola en funció de la crisi que pateix; valorar l'impacte de la globalització en l'estructura de la societat i en l'educació. En definitiva, hem de reflexionar en profunditat sobre la nova educació social que arriba amb el nou segle a causa dels canvis que hem enumerat.

Quines característiques planteja la societat actual? La primera característica més significativa són els processos d'exclusió social que tenen lloc no solament en els països desenvolupats, sinó també en els del Tercer Món i del Quart Món, i els processos de dualització social. És el que alguns estudiosos han plantejat com la societat dels tres terços, dos dels quals —tot i que des de posicions diferents— gaudeixen dels beneficis de la societat en tots els sentits i un recolliria el món de l'exclusió social

i la marginació, que no pot gaudir ni dels serveis ni recursos de tot tipus que generen la societat i l'estat del benestar.

Per tant, és una situació de manca i d'incapacitat del sistema d'integració social. Així, el triomf del neoliberalisme —amb totes les contradiccions econòmiques i socials que comporta— i la crisi de la socialdemocràcia qüestionen els elements que contenen i pal·liaven la desigualtat estructural, els denominats sistemes de benestar i els seus mecanismes de distribució i redistribució. La crisi arriba a l'ocupació, a la protecció social, a les garanties i seguretat generades des del compromís social de l'Estat, a la despesa social i a la fiscalitat; en definitiva, a la vertebració social i familiar.

No obstant això, parlar de dualització no és parlar de l'existència de dos grups ni de dos sectors distanciat segons els beneficis de la societat. Dualització significa fractura social entorn de dos pols que origina un abisme insalvable entre un sector social privilegiat i la resta de sectors a partir d'un nivell determinat. Es tracta, doncs, d'una situació que combina la precarietat, la vulnerabilitat, la dependència i la vida marginal. La constatació que existeix una societat desigual i dual, que fa augmentar la pobresa a tot el món i l'exclusió social, també té correlat en les societats més desenvolupades, en les quals els processos de desenvolupament econòmic generen grans problemes socials, polítics, culturals, professionals i educatius.

La segona característica més interessant de la nostra societat és el que alguns autors han denominat una societat xarxa. Això implica analitzar el paper que tenen, en els processos d'estructuració social, les noves tecnologies de la comunicació i de la informació, la generalització inicial d'Internet i la construcció d'una veritable globalització i mundialització tecnològiques interactives que influeixen en l'economia, el comerç, els serveis, l'oci, la formació del coneixement, generació i distribució, i en tots els aspectes personals de la vida social.

Un dels autors més significatius en l'anàlisi d'aquesta societat xarxa, d'aquesta societat de l'era de la informació i de les noves tecnologies, és, sens dubte, Manuel Castells; és un dels autors que fa més aportacions al coneixement d'aquesta realitat des d'una perspectiva crítica i innovadora. L'anàlisi que fa d'aquesta nova era de la societat —en la qual la globalització i les noves tecnologies transformen la societat— la podríem concretar en el fet que aquestes noves xarxes, amb l'estructura i la lògica que les caracteritzen, transformen tots els àmbits de la vida econòmica, social, cultural, política i quotidiana. Evidentment, aquesta transformació —que afecta tots els àmbits— també incideix en la institucionalització educativa; en els processos d'ensenyament i aprenentatge; en l'accés als nous mitjans de comunicació —o en la utilització plural— per part de tots els sectors socials, les institucions socials i les administracions educatives. En aquest context, Castells augura que el segle XXI, a través de la revolució tecnològica, accentuarà la potència transformadora que té; descentralitzarà el poder de la informació i el difondrà; desenvoluparà el poder dels multimèdia, i augmentarà el plaer de la comunicació interactiva.

En qualsevol cas, és evident que l'economia globalitzada entrarà —mitjançant les telecomunicacions i el processament de la informació— a tots els països, cultures i sectors socials, però de manera desigual i desequilibrada. En qualsevol cas, modificarà les relacions socials i personals, els treballs i els processos de formació d'una manera important i significativa. Es tracta —segons M. Castells— de constatar que el segle XX es caracteritzarà per una perplexitat informada.

En aquesta nova era, l'escola del segle XIX i del XX ha de canviar completament en tots els àmbits: en l'organització interna; en les relacions que manté amb la societat; en les funcions educatives i dels docents; en la manera d'agrupar els escolars; en l'obertura del centre a la societat. En definitiva, en una societat del coneixement en què hom pot aprendre, però que també la pròpia societat ha d'aprendre, les institucions escolars s'han de transformar en escoles que aprenen. Convertir les escoles en organitzacions que aprenen és fonamental perquè els canvis socials són de cada vegada més ràpids i més impredecibles per motius diversos: a causa del desenvolupament de la societat de la informació i del coneixement; perquè el factor humà és el factor competitiu més important en una societat i en empreses que també aprenen.

Com planteja P.Robert-Jan Simons, per construir una escola que aprengui ha d'existir, fonamentalment, una organització molt oberta i que tingui connexió amb altres centres educatius, pares, empresaris, sindicats, governs de tots els nivells. Es tracta, doncs, d'ensorrar murs entre l'escola i el món exterior, la qual cosa permet que la gent de fora hi entri i que la gent de dins en surti per continuar aprenent. I tot això amb la finalitat de crear un sentit de comunitat. Des d'aquesta perspectiva, és evident que una concepció de l'escola com la que hem definit implica més educació social i que l'educació social s'insereixi d'una manera molt més profunda en l'escola. Les noves tecnologies i la societat del coneixement són un nou repte per a l'educació social i han d'incidir tant en la formació dels educadors socials, com en les seves funcions. La finalitat, en qualsevol cas, no és solament conèixer el que aquesta societat de la informació i del coneixement implica, i utilitzar-ho adequadament, sinó també tenir-ne una comprensió crítica.

Però el segle XXI també serà el de l'augment dels moviments migratoris entre països, entre el nord i el sud, entre els països desenvolupats i els menys desenvolupats, entre els rics i els pobres. Aquest fet pot ser —i, de fet, és— un element molt important des de la perspectiva de la integració social d'aquests col·lectius. La institució escolar, com a mecanisme de socialització i d'inserció social, ha de ser fonamental en el tractament d'aquest fenomen social a pesar de la desorientació que pateix per fer front a la nova realitat i a aquest repte.

L'escola és segurament, en el context social, polític i cultural actual, la institució més important perquè la realitat d'aquest fenomen no desemboqui en un problema de racisme, xenofòbia, comunicació o, fins i tot, de violència social. Algunes de les manifestacions que vivim sobre aquesta qüestió posen de manifest les dificultats socials i les dels centres educatius. En aquesta dimensió sorgeixen actituds, programes, declaracions i altres manifestacions socials que qüestionen la possibilitat de la integració. M. Fernández Enguita diu al respecte que la multiculturalitat és un fet, però que és un error. Afegeix que la interculturalitat és un objectiu que sempre existirà i que l'interculturalisme és una estratègia que sempre ha de ser vigent.

No obstant això, aquest repte que l'escola ha d'assumir i assumeix necessita una sèrie de polítiques internes i externes que contribueixin a assolir aquest objectiu estratègic de la interculturalitat, partint de la defensa dels drets humans i civils en el marc d'una convivència respectuosa, però profunda. En qualsevol cas, a una organització flexible i a una formació docent i professional clara els ha de correspondre una tasca externa rigorosa, integradora i participativa. Es tracta d'assumir que perquè l'escola sigui efectiva en aquest àmbit necessita fer feina amb les famílies, amb la comunitat,

és a dir, amb tot l'entorn social i comunitari. Aquí el paper de l'educador social ha de ser clau i, per tant, ha de tenir una bona formació en mediació cultural. Els mestres i els professors també necessiten tenir una formació específica per tractar amb eficàcia personal i social aquest fenomen nou a les escoles. En molt poc temps, els centres han passat d'una realitat escolar uniforme i monocultural, a una altra de diversa i multicultural.

Una altra qüestió important per poder definir i diagnosticar els problemes socials del nostre temps és, sens dubte, la família. Un dels canvis més significatius de la segona meitat del segle XX afecta la família, que progressivament canvia l'estructura tradicional, les relacions internes i funcions. En aquest context de canvi, a més de constatar l'existència de models de relacions familiars nous, hem de remarcar de manera especial que la família perd les funcions educatives i de socialització i que transfereix moltes responsabilitats a l'escola. Es tracta d'un canvi de llarg abast, que no solament té efectes negatius en funció de les relacions entre l'escola i la família, sinó també en els processos de socialització, educació, afecte i control de la institució familiar.

D'acord amb aquesta realitat —sobre la qual no aprofundirem—, és necessari que la pedagogia i l'educació social reflexionin i actuïn sobre el canvi de les funcions educatives de la família i la transferència de responsabilitats a la institució escolar. Han d'aprofundir no únicament en l'anàlisi de les famílies, en els processos de formació dels professionals, sinó també sobre l'aplicació de programes col·laboratius entre la institució escolar, les famílies i els centres comunitaris de cada territori amb la finalitat de reforçar els mecanismes de socialització i els factors de protecció social en el procés d'aconseguir les competències socials individuals i comunitàries. És necessari esmorteir els efectes negatius dels factors de risc i, per aconseguir-ho, els professionals de l'educació han de fer feina conjuntament amb les famílies per reforçar els elements d'afectivitat. I tot això partint de l'escola com a espai obert a l'entorn immediat.

És evident que podríem continuar plantejant reptes, problemes, interrogants, necessitats socials i educatives, que són significatius d'una realitat a la qual la pedagogia social, com a disciplina i com a investigació, i l'educació social, com a praxi reflexiva i crítica, han de donar resposta en aquest procés de construir una educació social nova per a una pedagogia social. La qüestió de l'exclusió social ha de continuar sent prioritària.

EL PAPER INCLUSIU DE L'EDUCACIÓ: UNA NECESSITAT URGENT

Quin és, doncs, el paper que ha de tenir l'educació en relació amb l'exclusió social? El plantejament que en aquest sentit defensam és que, si bé els estudis més significats posen de manifest que l'educació ha estat tradicionalment un element o un factor de mobilitat social, en l'actualitat, i d'acord amb els plantejaments realitzats, cal començar a analitzar l'educació com un factor que pot impedir els processos d'exclusió social. Es tracta de la qüestió que: com més formació i educació, menys possibilitats de quedar exclosos socialment. Aquest és, al nostre entendre, un element fonamental que ha d'orientar el nostre treball i reflexió.

Amb tot, hem de partir de la idea que el sistema educatiu normalment és considerat una inversió productiva i una despesa social; però també ha de ser entesa com una activitat relacionada amb la

justícia, el benestar social i la cohesió social. Els plantejaments que en aquest sentit defensen autors diversos avalen la hipòtesi de treball sobre la relació entre la política educativa, la justícia social i el benestar social. Així, les obres de R.W. Conell o de B. Zufiaurre en són un bon exemple. Com diu R.W. Conell, la justícia distributiva és una manera incompleta d'entendre les qüestions educatives i necessitam un concepte distint de justícia curricular.

Per tant, hem de plantejar la realitat de la justícia social en un enfocament en què la complexitat resulta fonamental, tant des d'una òptica social com educativa. Així doncs, i d'acord amb aquest plantejament i altres enfocaments, els elements de reflexió que la relació entre educació, inversió i benestar social implica són, segons la nostra opinió, els següents:

1. A pesar de l'increment d'escolarització en tots els països, ja siguin desenvolupats o en vies de desenvolupament, no podem perdre de vista que existeix una taxa significativa —fonamentalment, adults i dones— de persones analfabetes, tant en l'àmbit primari com en el funcional.
2. La percepció social de l'increment dels processos d'escolarització i educació en tots els nivells, edats i situacions diverses és contradictòria. Per una banda, amb l'extensió de l'educació ha augmentat la igualtat social, o, en qualsevol cas, els individus tenen més possibilitats d'ascensió social. I, per l'altra, el plantejament, per part de sectors socials diversos, que els títols educatius s'han devaluat perquè s'han generalitzat i, per tant, l'educació s'ha democratitzat.
3. Malgrat tot, també en els països desenvolupats continua havent-hi desigualtats en l'accés al sistema educatiu, especialment en l'ensenyament mitjà o batxillerat, en els universitaris o en l'educació infantil. Aquestes desigualtats estan lligades a factors socioeconòmics, de gènere, ètnia o territorials. Les aportacions de J. Torres i I. Pérez són un bon exemple de la realitat de l'escola en la conjuntura econòmica actual, en què predomina el neoliberalisme.
4. Els nivells de mobilitat social són baixos en relació amb els d'igualtat d'oportunitats. Aquests canvis en els processos de mobilitat social estan més lligats a canvis professionals que a les credencials educatives. Això ha de ser objecte d'una anàlisi profunda, tenint en compte la mobilitat social i els factors que ho possibiliten o impedeixen.
5. En qualsevol cas, és evident que a l'Estat espanyol, aquest segle, la relació entre les posicions de partida dels individus i les d'arribada mitjançant l'educació ha estat molt estreta, però molt més baixa que en països com els EUA, Anglaterra o França. La importància de l'escola pública en la disminució de les posicions d'entrada i de sortida resulta evident. Per tant, la generalització de l'educació i de l'escola pública són factors que incrementen els processos d'igualtat d'oportunitats.
6. Els canvis en el sistema productiu i en l'economia, tenint en compte que una de les funcions de l'educació és formar individus perquè s'incorporin al mercat de treball, difuminen la divisió entre el treball intel·lectual i el manual. Cal tenir en compte que passam d'una societat industrial a una societat de la informació, amb tot el que això implica des de la perspectiva de les professions, del paper de l'educació, etc.:

- Disminució de la indústria
- Augment del sector serveis
- Revolució tecnològica basada en la informàtica i la microelectrònica
- Procés de qualificació i de requalificació en el mercat de treball
- Mundialització de l'economia. Menys importància del model industrial
- La majoria dels sistemes educatius reproduïen aquesta divisió del treball

7. A partir d'aquest fet, les expectatives de les famílies i dels individus s'encaminen cada vegada més envers els estudis superiors. Aquesta tendència provoca el que alguns sociòlegs i economistes denominen «la sobreeducació», o la manca de correspondència entre els títols i el mercat de treball, o la frustració d'aquests joves universitaris en funció de la feina que desenvolupen.

8. A més de la funcionalitat econòmica i professional de l'educació, cal plantejar que l'extensió de l'educació i millora és la base dels canvis culturals i socials. En aquest sentit, resulta evident que hem de mesurar la democratització de l'educació amb altres indicadors d'impacte social:

- Increment de la participació política
- Nous models de participació política
- Impacte cultural en nivells de concreció diferents (llegir llibres, vida cultural intensa, hàbits culturals nous, etc.)
- Utilització de noves tecnologies
- Estils de vida nous

9. Juan Luis Cebrian diu que la internacionalització de les noves tecnologies, d'Internet, amb tot l'impacte social, laboral, econòmic, polític, cultural, de temps lliure que té, etc., incrementarà les desigualtats d'accés i d'ús, tant des del punt de vista social i cultural, com des de la perspectiva territorial. En aquest sentit, i en funció de la transcendència que l'educació pot tenir en la utilització de les noves tecnologies, és evident que l'increment de l'educació i de la formació, juntament amb altres condicionaments i polítiques, pot coadjuvar a disminuir aquestes desigualtats. Així, i d'acord amb tot això, Cebrian diu, del món dual, que comença a haver-hi una altra frontera entre els ciutadans connectats i els desconnectats.

És evident, per tant, que la societat del nou mil·lenni incorpora, cada vegada més, elements nous d'exclusió social en tots els sentits i perspectives. L'exemple d'Internet el podem estendre a altres aspectes que possibiliten la inclusió social.

10. D'acord amb tot el que hem dit, com a corol·lari i com a resposta a les noves necessitats d'alfabetització i a la nova realitat de l'analfabetisme que s'imposa a poc a poc en la societat de finals del XX i de principis del XXI, Jaume Carbonell proposa el concepte de salari cultural mínim (S. C. M.). És un concepte que implica l'objectiu de saber la manera com la societat ha de funcionar per disminuir els processos d'exclusió social i possibilitar l'accés de totes les capes socials als nous reptes socials, professionals, educatius, econòmics i tecnològics del nou mil·lenni. En aquest sentit, la concreció del concepte de salari cultural mínim —és a dir, allò que és bàsic per poder sobreviure en l'àmbit educatiu i formatiu, en analogia al concepte de salari mínim— planteja les característiques següents:

- Domini de les capacitats d'expressió i comprensió de l'alfabetització funcional
  - Adquisició de coneixements i capacitats generals
  - Formació polivalent
  - Habilitats de raonament, comunicació i processament de dades i informació
  - Esperit i capacitat d'iniciativa
  - Aprendre a aprendre
  - Feina en equip
  - Nocions de ciència i tecnologia
  - Domini dels llenguatges tecnològics
  - Aproximació al món productiu mitjançant formes d'alternança entre l'estudi i la feina
- Etc.

Es tracta, doncs, d'un plantejament que pressuposa concedir a l'educació i a la formació un paper fonamental per aconseguir una nova societat del benestar. Així, és evident que, en el procés per arribar a la societat del benestar, aquesta ha d'anar lligada a l'increment dels coneixements. Tenir un cert nivell de benestar no solament pressuposa incrementar els ingressos econòmics, sinó també els coneixements i l'educació.

11. En aquest procés de reforçar l'educació —en un sentit ampli, com hem posat de manifest— com a factor de cohesió social, hem de dir que el segle XXI necessita reforçar el dret a l'educació permanent, tal com varen manifestar I. Faure, el Club de Roma o la Comissió Europea en estudis específics sobre les perspectives de l'educació permanent. Efectivament, la nova educació social necessita lligar la igualtat d'oportunitats a l'accés a l'educació permanent, tant des d'una perspectiva professional, com cultural i de l'oci. La finalitat és continuar apostant per la inclusió social i evitar els fenòmens d'exclusió que la manca d'educació, de cultura i de formació pot implicar en alguns col·lectius.

Aquest plantejament de reforç de la igualtat d'oportunitats —de la segona, tercera o d'altres— a través de l'educació permanent representa un canvi d'orientació de les polítiques socials. En aquest context, la pedagogia i l'educació social apareixen com les disciplines adequades per continuar reforçant els processos d'inclusió social a través de l'educació. Alguns exemples poden ser il·lustratius d'aquesta nova educació social. D'una banda, tenint en compte que la construcció de la societat postindustrial de cada vegada més depèn del coneixement i de l'aprenentatge, i que resulta necessari enfrontar-se al repte de la complexitat, a l'Estat espanyol s'institucionalitzen els processos de formació permanent de tipus professional. Una expressió d'aquesta institucionalització són els acords estatals de formació contínua, que, a partir de l'any 1992, varen reunir sindicats, empresaris i l'Administració pública per fomentar la inversió en formació i possibilitar la integració dels tres models d'ensenyament professional (formació professional reglada, depenent del Ministeri d'Educació, formació ocupacional, depenent de l'INEM, i la formació contínua, basada en l'acord que hem esmentat). Es tracta, tal com ha plantejat Isabel de la Torre, que en la societat del coneixement i de la informació, l'aprenentatge que acompanya l'educació i la formació és concebut com un procés inacabat i permanent. Un aprenentatge entès com una situació que possibilita opcions noves i reorientar les persones i les organitzacions. D'aquesta manera, l'exercici continuat de la formació amplia i perllonga els efectes positius que té el sistema educatiu en el teixit organitzatiu i en l'estructuració social. Per altra banda, i tenint en compte

el procés d'increment de l'esperança de vida i de la percepció positiva sobre la gent gran, és important destacar la generalització, a Espanya i en la majoria dels països més desenvolupats —Europa, Amèrica del Nord i el Canadà—, de les universitats per a gent gran en el marc d'una perspectiva cultural, en el context de potenciar la funció de solidaritat i extensió cultural de les universitats. Es tracta d'una manifestació clara de l'educació al llarg de tota la vida, sense cap tipus de discriminació per raó de sexe o edat. La institucionalització de les universitats per a gent gran és, en aquest sentit, una realitat que queda demostrada d'una manera xocant i explícita.

Aquests exemples —que podríem generalitzar a altres experiències, institucions i col·lectius— són una demostració clara de la idea de l'aprenentatge continu, de l'educació i la formació permanents, de l'educació al llarg de tota la vida, de la democratització de l'educació o de la societat que aprèn. La pedagogia i l'educació social han de ser capaços de donar-hi una resposta científica, investigacional i professional.

Per tant, des de la perspectiva de la pedagogia i l'educació social podem concloure que:

- 1) Els sistemes educatius poden ampliar, però no eliminar, els condicionaments econòmics, socials i culturals que no permetin la igualtat d'oportunitats, però també poden reforçar-los.
- 2) Un sistema educatiu integrat en el sistema socioeconòmic ha de satisfer les necessitats de formació de la força del treball, però aquesta no pot anar en detriment de l'enriquiment cultural dels individus. Però, tal vegada, de les exigències d'un mercat de treball que de cada vegada és més obert i canviant, amb l'esforç dels individus d'inserir-s'hi econòmicament i la fascinació de la cultura mediàtica, en resulti l'establiment d'una educació cada vegada més mutilada i parcial.
- 3) Decantar-nos per una educació cultural, de l'oci i de la formació tecnològica en el marc d'aquesta democratització cultural, i pel principi d'educació durant tota la vida, trencant els espais i temps clàssics.
- 4) L'aposta per l'educació i la formació ha de lligar amb l'aposta per la cohesió i per la integració socials. El segle XXI hi ha d'haver correlació entre el benestar i l'adquisició de coneixements, des d'una perspectiva individual, col·lectiva i social.
- 5) La plasmació professional, social i institucional dels nous conceptes i realitats educatives des de la pedagogia i l'educació social. Efectivament, des dels anys setanta ha canviat la realitat de l'educació i la conceptualització. Així, l'aparició de conceptes com: la ciutat educativa, l'aula sense murs, la desescolarització, l'escola paral·lela, l'escola ha mort, l'escola del carrer; aprendre, horitzó sense límits, altres educacions, nous espais educatius, l'educació d'adults, l'educació permanent, l'educació social, l'educació cívica, l'animació sociocultural, el museu com a espai educatiu, l'educació formal, l'educació informal, etc., són una prova real i clara del canvi de contingut conceptual i social de l'educació.

A tot això, doncs, l'educació social hi ha de donar una resposta clara i manifesta des de la perspectiva teòrica, metodològica, investigacional, didàctica, professional i social, si volem que la disciplina que

l'estudia, la pedagogia social, sigui capaç de fer el salt qualitatiu. El reforç del paper inclusiu de l'educació en una societat com la nostra, que possibilita els processos d'exclusió social, resulta fonamental en el segle XXI. En la consecució d'aquest objectiu, l'educació social, incardinada en una nova institució escolar, ha de tenir un paper primordial en la construcció d'una nova justícia i equitat social.

REPENSAR L'ESCOLA: LES NOVES FUNCIONS DE L'ESCOLA EN LA SOCIETAT ACTUAL

Quan parlem de socialització o d'educació és evident que ens trobam davant una realitat complexa i en la qual participen institucions socials diverses, entre les quals l'escola ha tingut i té un paper preponderant. L'escola, però, ha perdut part de les funcions educatives perquè han sorgit noves institucions educatives formals o informals, i també per la transcendència educativa i social d'aquestes institucions en les societats actuals. En qualsevol cas, el que resulta evident és la necessitat d'articular, no solament des de l'anàlisi sociològica, sinó també des de la intervenció educativa, les institucions que fan feina en l'educació.

En el context que hem plantejat, cal posar de manifest un fet contradictori. D'una banda, resulta significatiu que, en el desenvolupament de la sociologia de l'educació, l'escola continua sent la institució que és més analitzada i també la més hegemònica; ho podríem definir amb la frase: l'escola no ha mort per a la sociologia de l'educació. Una realitat que crida l'atenció fins i tot a causa del reduccionisme escolar amb què es manifesta el desenvolupament d'aquesta disciplina. Però, per altra banda, la realitat constata, cada vegada més, que el reduccionisme escolar és un error des de la perspectiva educativa, teòrica i investigacional. Efectivament, si la transmissió educativa i cultural és un element bàsic en l'articulació i la vertebració socials, el que cal tenir present és que l'escola —en les societats industrials, postindustrials i les que estan en vies de desenvolupament o subdesenvolupades— ha perdut i perd l'hegemonia en la transmissió educativa, cultural i ideològica, si és que alguna vegada l'ha tinguda. Aquest fet, que no implica menysprear el paper ni la funció de l'escola, fa que sigui necessari obrir noves perspectives teòriques i temàtiques en l'articulació d'una teoria sobre la funció i el rol social i socialitzador de l'educació, i sobre la sociologia de l'educació.

Per tant, si el reduccionisme escolar és un error des de la perspectiva de la sociologia de l'educació i de les anàlisis socioeducatives, també és un error marginar el paper socialitzador de l'escola. A més, l'escola, en la societat actual, a causa dels canvis que implica la introducció de les noves tecnologies de la comunicació i de la informació; de la pluralitat de nous emissors culturals; de la formació de noves instàncies educatives; del policentrisme educatiu que s'imposa; dels canvis en l'estructura i funció familiar, etc., necessita ser repensada des de totes les perspectives.

Efectivament, si a la dècada dels anys setanta i vuitanta hom va parlar, escriure i debatre sobre la crisi de l'escola i de l'educació escolar, avui també parlem i hem de parlar de la crisi de la institució escolar des d'una altra òptica i des d'una altra perspectiva. I n'hem parlar tenint en compte els problemes de l'escola; les manifestacions que aquesta crisi té pel que fa a malestar docent; fracassos escolars; violència en els espais educatius; desinterès envers els continguts educatius; rebaixa de

les esperances envers l'educació per part dels estudiants, les famílies i la societat; manca de diàleg entre les famílies i l'escola; sorgiment de problemes en la institució escolar a causa de l'existència de la immigració i de les noves diversitats culturals i socials; debat sobre el nivell educatiu i la manca de qualitat de l'educació; polèmica sobre la funció de l'educació secundària, etc. Si bé es tracta d'un problema que es posa de manifest en la majoria de països més desenvolupats, amb nivells de debat i de problemàtica diversos, a l'Estat espanyol existeix una confrontació política i ideològica important.

Álvaro Marchesi, en una interessant anàlisi sobre les controvèrsies educatives, posa de manifest les contradiccions i els dilemes de l'escola a l'Estat espanyol a través dels punts següents:

- 1) Una societat exigent amb l'educació, però que a la pràctica no s'hi compromet.
- 2) Les famílies demanen més educació, però deleguen l'acció educativa a l'escola i, fins i tot, a la llar actuen d'una manera totalment oposada.
- 3) Els professors han d'exercir funcions noves, però es mantenen els esquemes tradicionals en l'organització de la seva feina.
- 4) La societat ha canviat, però és enyorada l'educació del passat.
- 5) L'escola ha de fer tasques noves, però el model organitzatiu es manté invariable.
- 6) Les noves generacions d'alumnes canvien, però els estils d'ensenyament tot just són modificats.

Es tracta, en qualsevol cas, de posar de manifest que l'escola ha de donar resposta als nous problemes que planteja la societat actual. Álvaro Marchesi diu al respecte que hom espera que l'escola pugui resoldre pràcticament tots els problemes que preocupen: hi ha violència; l'escola ha de reduir-la i controlar-la; apareixen malalties noves, l'escola ha de preparar els alumnes per evitar-les; hi ha xenofòbia, accidents de trànsit, atacs al medi ambient, etc., l'escola és la responsable que disminueixin aquestes actituds i comportaments. Però, a més, els alumnes han de ser bons ciutadans, humanistes, lectors interessats, parlants de llengües diverses, hàbils en el maneig de les noves tecnologies i amb esperit crític. Finalment, l'escola ha d'aconseguir que tots aquests objectius arribin a tots els alumnes, entre els quals s'inclouen col·lectius que tradicionalment s'han integrat amb dificultat en els centres docents o que no manifesten cap tipus d'interès pel que significa l'escola.

Salvador Cardús, en un estudi realitzat des de l'experiència i la reflexió, planteja una anàlisi sobre el desconcert de l'educació, i, més concretament, de l'escola amb la finalitat de construir una escola intel·ligent. Parteix dels punts següents,:

- 1) És necessari reconèixer que l'escola, a més de complir les funcions educatives que li pertocquen, també resol alguns problemes pràctics de la vida quotidiana. Això resulta fonamental per adaptar l'escola a les funcions reals que li corresponen i no solament a les que tenen un discurs teòric brillant des de la perspectiva formal.

- 2) És necessari reconèixer que, tenint en compte la diversitat del món laboral i mutabilitat, actualment l'escola ja no pot orientar professionalment els estudiants en cap direcció concreta.
- 3) És necessari redefinir el plantejament que sobrevalora les possibilitats de l'educació escolar com a instrument per garantir la igualtat social, ja que això pot eliminar el prestigi de l'escola com a instrument de cultura i emancipació individual.
- 4) És necessari revisar la relació que manté l'escola amb els mitjans de comunicació i reconsiderar el paper de la competència mediàtica; hem de desdramatitzar el suposat paper negatiu dels mitjans de comunicació de masses.
- 5) És necessari que l'escola reconsideri els models de sentimentalitat que transmet, ja que les estratègies emocionals que comunica l'escola corresponen a unes formes de relació social i dependència que ja han estat superades.

Així doncs, hem de plantejar-nos la necessitat de repensar l'escola —des del nostre punt de vista— sobre dos eixos fonamentals. En primer lloc, hem de redefinir el paper de la institució escolar i les funcions, en tots els nivells obligatoris i postobligatoris, sobre, d'una banda, l'adquisició de les competències bàsiques necessàries en l'aprenentatge escolar, i, de l'altra, en l'adquisició de les competències metodològiques necessàries per continuar aprenent —d'una manera autònoma i al llarg de tota la vida— a través de l'autoaprenentatge i de l'educació permanent. Això obligarà a fer una selecció de continguts que distingeixi i diferencii allò que és essencial del que és anecdòtic, que sàpiga construir els aspectes instrumentals, fonamentals. I, en segon lloc, hem de redefinir el paper de l'educació escolar i les funcions a partir del reforç de les competències i les habilitats socials bàsiques i fonamentals per a la integració en la societat, amb tot el que això implica de conèixer i comprendre la realitat actual, els reptes, oportunitats i dificultats que planteja el segle actual, d'acord amb la seva complexitat creixent i canviant.

J. Carbonell, en una obra de la dècada dels anys vuitanta, ja plantejava les noves dimensions i els reptes de la institució escolar amb l'afany de posar de manifest les línies sobre les quals havíem d'edificar l'escola del futur. Així, hem de repensar l'escola a partir d'esquemes i de premisses noves per introduir-hi altres maneres de raonar, fer feina i viure. Aquí rau la importància de l'educació ètica i la qualitat de vida; de la visió interdisciplinària del coneixement; del sentit d'aprendre a aprendre; de la necessitat de diversificar els aprenentatges i de flexibilitzar els marcs institucionals; d'articular més bé la transició en els diversos trams educatius, o de concebre els tres temps de la infància —escola, educació no formal i oci— dins un sistema formatiu integrat. El repte general del futur és tan senzill i alhora tan complex com respondre aquests tres grans interrogants: quins valors ha de transmetre l'escola en una societat que de cada vegada és més violenta i competitiva?; quins coneixements han de ser transmesos de manera prioritària?; i, què hem de fer per avançar envers una escola més igualitària i de més qualitat?

La delimitació real del paper de la institució escolar ha de tenir en compte tots els elements que fan possible la integració i la inserció dels col·lectius diversos en la societat; que fan possible la convivència real entre tota la societat; els elements que plantegen un model de relació social actiu

i participant. Es tracta d'aplicar dos principis bàsics perquè la institució escolar defineixi clarament el rol que té i la funció social. El principi de simplicitat en la delimitació dels continguts, és a dir, que en siguin clarificades realment les funcions, regles del joc i expectatives que la societat té pel que fa a l'escola. I, el principi de la flexibilitat, amb la finalitat que tingui la capacitat d'adaptar-se a les exigències que la societat actual planteja i que les integri en la tasca escolar quotidiana.

Des d'aquest plantejament de delimitar la funció real de la institució escolar, és important que ens centrem en el paper que té en el procés de potenciar les capacitats i totes les competències que l'educació social obliga i exigeix. L'escola, en aquest procés de delimitar més clarament el seu territori, ha de treballar aquells aspectes de l'educació social que la vertebració de la societat exigeix.

Per tant, l'escola actual ha de ser capaç de conèixer i comprendre els reptes de la societat del present i del futur; contribuir a socialitzar als alumnes d'avui; adaptar-se als canvis que hi ha hagut en l'estructura familiar; assimilar les noves tecnologies; comprendre i treballar els nous moviments migratoris; inserir-se en la societat del coneixement; potenciar la cultura; comprometre's amb els nous reptes i oportunitats per enfortir la democràcia, etc. L'escola, en definitiva, ha de començar a dissenyar el seu futur sense oblidar el present.

En aquest context de repensar la institució escolar amb la finalitat que no es converteixi en una relíquia del passat, és necessari construir una altra cultura escolar que tingui en compte tres qüestions fonamentals: 1) L'aprovació d'un contracte de col·laboració nou entre l'Administració educativa i l'escola que reforci la competència i l'autonomia dels centres, en un plantejament de rendició de comptes; 2) Establir un compromís de col·laboració nou entre la institució escolar i la familiar, segons el qual siguin delimitades les responsabilitats de cadascú; 3) Aplicar convenis de col·laboració entre l'escola, els serveis socials i la comunitat amb la finalitat d'aconseguir més complicitat entre el centre educatiu i el teixit social i comunitari.

Des d'aquesta perspectiva, la nova relació entre l'escola i l'educació social ha de ser construïda, d'acord amb la reflexió que hem fet, sobre quatre eixos fonamentals:

1. El primer eix ha de fonamentar-se sobre la formació dels educadors socials en relació amb el coneixement de la realitat escolar, ja que és una institució socialitzadora. Això ens sembla que és una qüestió fonamental. És necessari introduir en els plans d'estudi del nou títol de grau en Educació Social els continguts escolars que possibilitin el coneixement profund de la cultura escolar, de les noves realitats escolars, de les oportunitats de treball educatiu i social de la institució escolar, dels problemes que convergeixen en l'escola, de l'enfocament de l'escola com a laboratori i observatori de la realitat social, etc. Efectivament, és necessari constatar no solament l'absència dels continguts escolars en la formació dels educadors socials, sinó també que són necessaris perquè siguin professionals capaços de donar resposta als nous reptes socioeducatius.
2. El segon eix ha de fonamentar-se sobre la formació dels mestres, dels professors de secundària o dels orientadors en els continguts de l'educació social. És evident que els docents d'avui

necessiten poder-se enfrontar als nous reptes socials, i, en aquesta perspectiva, els continguts de la Pedagogia Social poden contribuir a optimitzar el coneixement i la comprensió dels problemes socioeducatius, i també a disminuir els nivells d'ansietat, de malestar o de desmoralització que actualment pateixen els professors del sistema escolar.

3. El tercer eix d'aquesta nova relació entre l'escola i l'educació social ha de fonamentar-se en una tasca cooperativa entre els educadors socials i l'escola. No es tracta d'introduir aquestes figures professionals en el context escolar, sinó de fer possible que es duguin a terme programes de col·laboració entre la institució escolar i aquests educadors socials. Els nous problemes que l'escola integra; el fet que la institució escolar es converteixi en un observatori de problemes; el fet que la família delegui en l'escola moltes funcions educatives, etc., exigeix que hi hagi més col·laboració institucional. No es tracta d'establir relacions esporàdiques i conjunturals, sinó de vertebrar les relacions entre els professionals de l'educació social i els docents per perfeccionar la capacitat socialitzadora de l'escola i per fer una tasca de prevenció i promoció educativa que possibiliti l'adquisició de les competències socials.
4. El quart eix fa referència a la necessitat de construir, d'institucionalitzar una concepció nova dels serveis socials. Es tracta, doncs, de sortir del discurs esclerotitzant de les polítiques socials, dels serveis socials, i començar un discurs inclusiu, positiu, solidari, participatiu, actiu responsable, dinàmic, avaluatiu i pedagògic de l'Estat i de la societat del benestar social. Un model nou de política social que, partint de l'hegemonia de la iniciativa pública, sigui capaç d'integrar les iniciatives socials i la responsabilitat individual. Una concepció nova dels serveis i recursos socials que integri, com a element fonamental, la implantació de la cultura de l'avaluació que possibiliti la reconversió professional, que tingui una visió canviant de la política social i que impedeixi la fossilització de la feina dels treballadors i dels educadors socials. La institucionalització definitiva dels educadors socials en el context de la política social pot contribuir —i ho ha de fer— a construir uns serveis socials nous d'acord amb els pressuposts plantejats, en els quals la dimensió profundament educativa resulta essencial.

Així doncs, la dimensió socioeducativa és un element clau, fonamental per analitzar el sistema educatiu, la institució escolar en totes les dimensions. També és un element bàsic per millorar els resultats del sistema escolar a tots els nivells, mitjançant no solament les mesures internes que el sistema educatiu necessita, sinó també amb mesures socials que ho facilitin.